

פרשת בהר ברכת השנים

בפרשתנו מובטחות לעם ישראל ברכות נהדרות, אם יקיימו את מצוות ה':

”וְעָשִׂיתֶם אֶת הַקְּהָתִי וְאֶת מִשְׁפַּטֵי הַשְּׂמֹרוֹ וְעָשִׂיתֶם אִתָּם וְיִשְׁבְּתֶם עַל הָאָרֶץ לְבָטָח: וְנָתַנָּה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאֲבָלָתָם לְשִׁבְעַת וְיִשְׁבְּתֶם לְבָטָח עָלֶיהָ” (ויקרא כ"ה, יח-יט)

בפסוקים אלו יש לכאורה כפילות, שכן פעמיים נאמר כי ישראל יישבו לבטח על אדמתם. אך המפרשים מסבירים שמדובר על שלבים שונים של ברכת ה'. האלשיך, למשל, כותב, שהפסוק הראשון מדבר על ביטחון מדיני, דהיינו שבני ישראל לא יגלו מארצם אלא יישבו על הארץ לבטח. לעומת זאת, הפסוק השני מדגיש את הביטחון הכלכלי, כאשר הארץ תניב יבול גם בשנות השמיטה והיובל, ולא יהיה צורך לצאת לחוץ לארץ כבשנות בצורת כדי לקנות תבואה. כך מפרש גם הספורנו: "ולא תשאו הרפת רעב בגוים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה".

בברכת השנים שבתפילת העמידה אנו מבקשים מה' לממש את הברכה המובטחת כאן:

”בְּרַךְ עָלֵינוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִיּוֹנֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָהּ. וְתֵן (טל וּמָטָר) לְבָרְכָה עַל פְּרֵי הָאֲדָמָה וְשִׁבְעֵנוּ מִטוֹבָהּ. וּבְרַךְ שְׁנֵתָנוּ בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְבַרֵךְ הַשָּׁנִים.”

האם ברכה זו מדברת על ברכה חקלאית ופרנסה בכל מקום בעולם או דווקא בארץ ישראל? מההקשר נראה שהברכה מתייחסת לכל העולם, שכן אנו מבקשים על קיבוץ גלויות רק לאחר מכן.

אך כך נראה רק במבט ראשון. מבט מעמיק יותר מראה שקיבוץ הגלויות קשור בטבורו להתפתחות הארץ מבחינה חקלאית. כך למשל התנבא יחזקאל:

”וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עִנְפֶכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא” (יחזקאל ל"ו, ח)

מפסוק זה לומדת הגמרא במגילה (ז ע"ב), שיש לומר את ברכת קיבוץ הגלויות לאחר ברכת השנים. יתרה מזו, לפי הגמרא בסנהדרין (צח ע"א) צמיחתה החקלאית של ארץ ישראל היא "קץ מגולה", דהיינו סימן גלוי ומובהק לאתחלתא דגאולה, כפי שרש"י מסביר שם:

”כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה - אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר.”

דברים אלו באים לידי ביטוי גם בתפילת "הבינונו", שהיא גרסה מקוצרת של תפילת העמידה. התלמוד הבבלי כותב במילים המקבילות לברכת השנים: "ודשנו בנאות ארצך", נוסח שוודאי מתייחס לארץ ישראל בלבד. בתלמוד הירושלמי מתברר גם הקשר לברכת קיבוץ הגלויות: "ברך שנותינו כי מפורדים אתה מקבץ", דהיינו ברכה חקלאית של ארץ ישראל היא הבסיס לברכת קיבוץ הגלויות, אשר מופיעה מיד לאחר ברכת השנים. השגשוג החקלאי והפרנסה בארץ ישראל - הם המפתח להצלחת קליטת העלייה המגיעה בקיבוץ הגלויות.

גם דיני הברכה מראים לנו שהיא קשורה דווקא לארץ ישראל. זמן בקשת הגשמים בברכה נקבע לפי העונות החקלאיות בארץ ישראל, ולא של המקום בעולם בו נמצא המתפלל. משמע, אנו מבקשים במיוחד הצלחה וברכה חקלאית בארץ ישראל.¹

כשם שההצלחה החקלאית של ארץ ישראל היא תנאי לקיבוץ הגלויות, כך גם ההפך נכון: כשארץ ישראל עומדת שוממה ואינה נותנת פירות - יש בכך בשורה נסתרת. כך אומר הרמב"ן על הפסוק מדברי התוכחה שבפרשה הבאה, "וְהִשְׁמֹתִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְנוּ עָלֶיהָ אִיְבֵיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ" (ויקרא כ"ו, לב). הרמב"ן שם מתייחס לארץ ישראל בתקופתו (המאה ה-13), כשהייתה שוממה, והוא רואה בכך:

"בשורה טובה... בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא הרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם."

כשם שבתפילת העמידה, כפי שראינו, ברכת השנים היא תנאי לשיבת ציון ולקיבוץ גלויות, כך גם בפרשתנו הברכה החקלאית בארץ ישראל היא ביטוי לשיבת ישראל בארצו. ואכן, מתולדות הציונות בדורות האחרונים למדנו שבמשך אלפי שנים עמים אחרים לא הצליחו ליישב את ארץ ישראל, ורק ההתיישבות היהודית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 היא שהצליחה לראשונה ליישב את ארץ ישראל מחדש. אלו תהליכים היסטוריים נפלאים שהתרחשו בעזרת צור ישראל וגואלו בדורותינו, "קץ מגולה" ממש, בבחינת אתחלתא דגאולה.

1. אמנם המשנה במסכת תענית קובעת, ששואלים את הגשמים בשבעה במרחשון "כדי שייגיע אהרון שבישראל לנהר פרת"; כלומר, על אף שמתחשבים ביהודי התפוצות שעלו לרגל לירושלים, הברכה נקבעת דווקא לפי החקלאות של ארץ ישראל. ראו תענית י ע"א ובבא מציעא כח ע"א, ואכמ"ל.